

- [Velkommen](#)
- [Hjelp](#)
- [SP](#)
- [Utgaver](#)
- [Innhold](#)

Ingeborg Hauge

- [Min profil](#)
- [Logg ut](#)

FABRIKKHALLEN: Her jobber Jøtul-arbeiderne med å sette sammen ovn 606. Under krigen økte etterspørselen voldsomt, og fabrikkens produksjon gikk i høyt tempo. Innfelt er Jonas Gahr Støre. Foto: TEKNISK MUSEUM.

Støre-familiens krigshistorie

I sin nye bok nevner ikke Ap-leder Jonas Gahr Støre at morfaren Johannes Gahr i betydelig grad økte formuen til familiebedriften Jøtul under krigen.

Av Bjørn Haugan, Eirik Mosveen 14. september 2014

Anbefal 196

Tweet 1

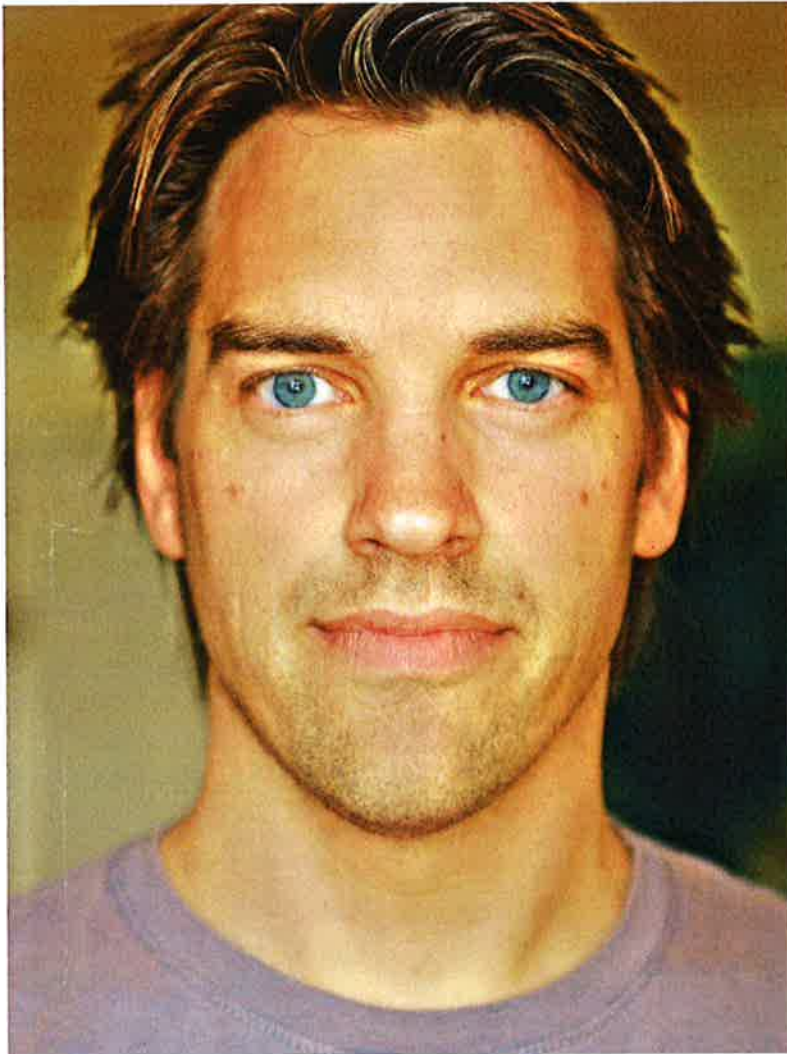
8+1 0

Utelatelsen får kritikk av fire sentrale norske krigshistorikere – selv om industrileder Gahr ikke gjorde noe ulovlig eller straffbart:

Historiker Dag Ove Skjold har skrevet bok om Jøtuls historie. Han sier:

– Det er ingen tvil om at Johannes Gahr tjente gode penger på tyskerne under krigen og at det bidro til å legge grunnlaget for familieformuen. Men å selge til og tjene penger på tyskerne gjorde svært mange, i hvert fall i begynnelsen av krigen, så det synes jeg det ikke skulle være noen grunn til ikke å fortelle om, sier han.

– Burde Støre trukket det frem?

HISTORIKER: Dag Ove Skjold.
Privat

– Ja, det blir alltid lettere å anklage noen for å skjønne historien når du bare tar med de gode sidene, mens du unnlater å ta med det jeg skriver om det som skjedde med Jøtul under krigen. Han kunne selv ha stukket hull på denne ballongen i boken sin. Jeg synes han burde gjort det, sier Skjold, men understreker:

– Ikke et bevisst valg

-- Jeg har ikke funnet noe som mistenker at Gahr eller Jøtul-selskapene samarbeidet med tyskerne eller at det ble fremsatt slike mistanker eller sak etter krigen. De gikk i stedet etter den unge jenta på Hedmark som hadde vært NS-medlem. Norske selskaper som tjente på krigen, ble i liten grad forfulgt. Da ville i stor grad næringslivet stanset opp etter krigen og det ønsket ikke norske politikere.

Johannes Gahr var aktiv motstander av nazistene og NS under krigen. Han satt i hovedstyret i Industriforbundet, og protesterte mot ledelsens NS-vennlige holdning i 1941.

Fra våren 1943 ble han med i Industriforbundets illegale arbeidsutvalg – etter at forbundet gikk okkupasjonsmaktens ærend.

Selv sier Jonas Gahr Støre følgende om kritikken:

– Det var ikke noe bevisst valg ikke å skrive om hva som skjedde under krigen. Min bok er ikke en bok om Jøtul, men om min politiske utvikling. I den historien spiller min morfar en rolle i mitt liv, som begynte i 1960. Det jeg skriver om min morfar, er hans reise da han vokste opp, og slik jeg ble kjent med ham. Det hørte med, men jeg skriver altså ikke om Jøtul, sier han.

– Skummet fløten

Støre viser til at morfaren deltok i et nettverk som var i dialog med London om hvordan man skulle opptre under krigen. I 1953 fikk Gahr St. Olavsmedaljen.

SENTRAL MANN: Johannes Gahr hadde en rekke sentrale posisjoner i norsk næringsliv, blant annet i forløperen til NHO og spesielt i forløperen til NHOs største forening, Norsk Industri. Her holder han åpningstalen som styrets formann på møtet som markerte 35-års jubileum for Industriforbundets rasjonaliseringskontor (IRAS) i 1963, hvor han var medlem og styreformann fra 1944 til 1965. Foto: NTB SCANPIX

I det første kapitlet i Jonas Gahr Støres nye bok «I bevegelse», bruker han rundt femten sider på å fortelle om sitt nære forhold til Johannes Gahr: «Morfar ble den voksenpersonen som fikk størst innflytelse på meg, utover mor og far».

Gahr tok kontrollen over selskapet Kværner Ovnstøperi/Jøtul i 1936, da han satt på 50,2 prosent av aksjene.

Støre henviser i sin bok til boken om Jøtuls historie, skrevet av historikeren Dag Ove Skjold.

Arbeiderpartiets nye leder siterer Skjold på at Gahr var en «sjeldent dyktig markedsstrateg, men samtidig sterkt produksjonsorientert».

Støre nevner ingenting om det Skjold skriver om morfarens forretningsvirksomhet under den tyske okkupasjonen fra 9. april 1940 til 8. mai 1945:

- Jøtul mer enn doblet omsetningen fra 1939 til 1941: «I de siste årene før krigen lå den årlige omsetningen på litt under to millioner kroner. I 1940 steg den brått til 3,2 millioner kroner, og i 1941 til hele 5,1 millioner kroner». I resten av krigen lå omsetningen langt over nivået før okkupasjonen.

- Allerede sommeren 1940 «måtte Jøtul gå over til to skift for å klare etterspørselen».

- Sommeren 1941 fikk Jøtul for eksempel en enkeltordre på hele 6000 ovner til det tyske luftforsvaret – «Luftwaffe» – i Norge.

- Ifølge Jonas Gahr Støre solgte Jøtul 120 000 ovner til norske husholdninger under krigen og rundt 20 000 til den tyske makten. Det fremkommer i et notat styret i Jøtul laget i mai 1945, opplyser Støre overfor VG.

- Tyskerne stanset import av avgjørende råvarer til ovnsproduksjonen. Produksjonen var truet, men Gahr tok initiativ slik at en fabrikk på Vestlandet i stedet fikk levere disse råvarene til næringen.

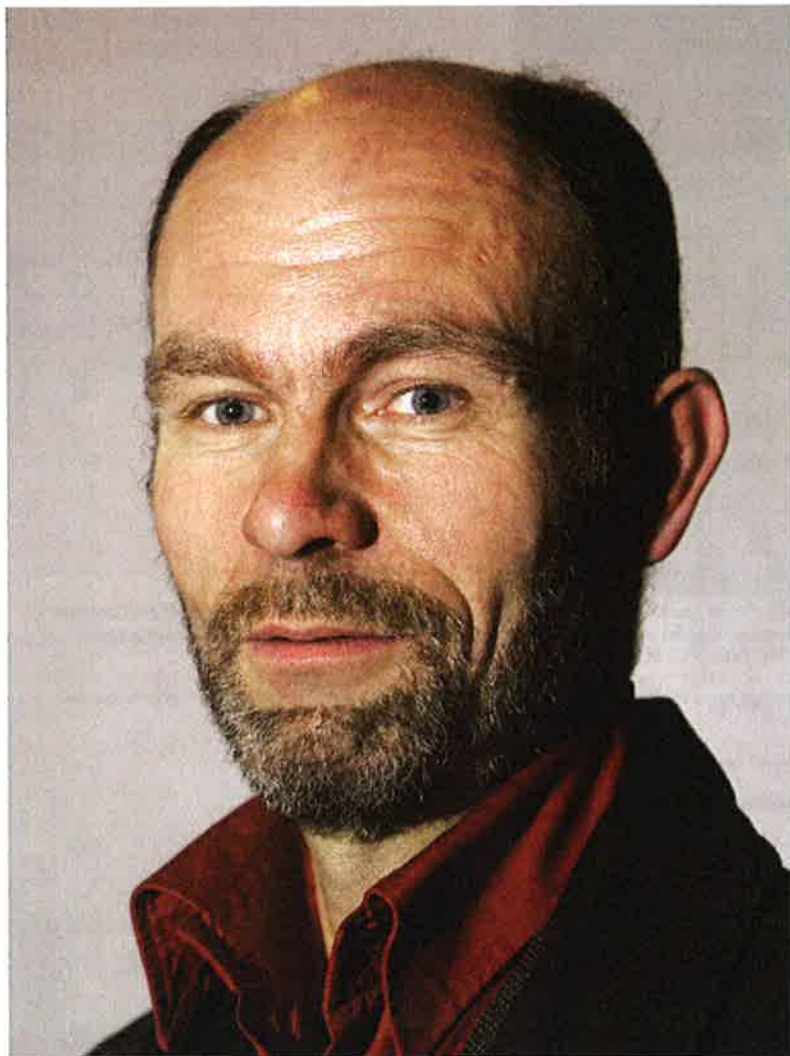
- Skjold skrev i historieboken om Jøtul i 2003 at selskapet kom ut av krigen «omtrent gjeldfri. Det ble regnet som en stor styrke i møtet med etterkrigstiden».

– Det er ingen tvil om at Jøtul skummet fløten av en krigskonjunktur. I en sånn forstand kvalifiserer man jo til å kunne kalles krigsprofitor, sier konservator Ketil Gjølvme Andersen ved Teknisk Museum til VG.

– I godt selskap

Men legger også til: – Det må sies at Jøtul er i godt selskap. Dette var jo ikke uvanlig under krigen, sier historikeren.

På BI i Nydalen sitter historiker Harald Espeli, en av Norges fremste eksperter på hvordan norsk næringsliv forholdt seg til den tyske okkupasjonsmakten under 2. verdenskrig.

HISTORIKER: Harald Espeli. Foto: SCANPIX

– Det er ingenting som tyder på at Gahr gjorde noe annet enn svært mange andre næringslivsledere under krigen. Norges Bank ga 24. april 1940, under sterkt press fra finansminister Gunnar Jahn og Administrasjonsrådet, tyskerne en blankosjekk til sentralbankens midler. Allerede ved sin tilfredelse 15. april 1940 hadde Administrasjonsrådet gjort det klart at man ville samarbeide med tyskerne, sier Espeli.

Han sier det ikke er påvist at noen laget på Jøtul. I andre selskaper, blant andre Orkla ved Løkken verk, sendte ansatte klage fordi de opplevde at ledelsen presset på for at de skulle produsere mer. Men Orkla ble ikke dømt, sier Espeli.

Han sier krigsinntektene var viktige.

– Gahr tjente penger under krigen og lot det meste stå i bedriften; han betalte ned gjeld slik at selskapet kom nesten gjeldfritt ut av krigen. Det var et viktig grunnlag for etableringen av familiens formue.

Det er ett forhold til som viser at Gahr var aktiv for å produsere videre under krigen: Da tyskerne invaderte Norge, stanset tyskerne de råvarene som ovnene ble laget på.

– Råvarene til ovnene ble importert fra Sverige, og stanset av tyskerne. Gahr ledet da an i arbeidet i ovnsstoperienes forening, for å få opp en norsk produksjon av råvarer. Det ordnet de og råvarene kom fra Sauda, slik at støpejernsproduksjonen kunne fortsette, sier han.

Svært få dømt

Espeli sier svært få næringslivsledere ble dømt etter krigen.

– Den eneste gruppen var de såkalte brakkebaronene, som bygget brakker for tyskerne under krigen.

Han også mener at Støre burde skrevet om morfarens liv.

– Ja, det overrasker meg, fordi han som regel trekker hele linjer. Og det Gahr gjorde, gjorde de fleste bedriftslederne under krigen. Jeg kan enkelt slå fast at krigen var økonomisk gunstig for Jøtul. Dette i likhet med store deler av norsk næringsliv.

– *Ble Johs. Gahr rik som en direkte følge av krigen og at Jøtul solgte produkter til den tyske okkupasjonsmakten?*

– Det riktige er å si at Gahr ble rikere av krigen, sier Espeli.

Espeli fremholder at Gahr var medlem av Industriforbundets hovedstyre og i den egenskap var med på protesten mot arbeidsutvalgets NS-vennlige holdning i 1941. Gahr var også medlem av forbundets illegale arbeidsutvalg fra våren 1943 - etter at Industriforbundet var blitt nazifisert.

HISTORIKER: Kjetil Gjølme Andersen.
Bjørn Haugan

– Administrasjonsrådet, som var det høyeste sivile organet etter at Kongen og regjeringen hadde flyktet, gikk inn for at man skulle holde hjulene i gang og legitimerte dermed et tett økonomisk samarbeid med okkupasjonsmakten, sier Ketil Gjølme Andersen.

– Det er synd

Han sier han ikke har lest hele boken til Støre; bare kapitlet om morfaren.

Andersen beklager at Støre hopper over krigsårene.

– Jeg synes det er synd at han har gjort det. Det hadde vært naturlig å legge det inn i en såpass bred beskrivelse av Johs. Gahr. Det er synd at vi ikke alminneliggjør denne delen av historien. Det passer liksom ikke inn i vår kollektive fortelling, det forkludrer det bildet vi ønsker å ha av oss selv, som gode nordmenn som kjemper mot onde krefter. Det hadde vært på sin plass å ta med også den litt mer ubehagelige delen av dette. Det ville ikke gjort fortellingen om morfaren mindre troverdig i mine øyne, tvert imot, sier han.

Historiker Arnfinn Moland er leder ved Norges Hjemmefrontmuseum i Oslo.

– Det ville vært lurt av Støre, og faktisk riktig, å få frem dette poenget. Det morfaren gjorde var ikke straffbart. Spørsmålet er om det er lurt å ta vekk et så viktig poeng, når det tross alt ikke er noe ulovlig. Dette er uten tvil en del av norsk krigshistorie. Krigen kostet Norge enorme summer. Samtidig er det slik at enkeltforetak og enkeltpersoner kunne komme ut voldsomt styrket, sier Moland.

– Det springende punkt i denne sammenheng er begrepet «utilbørlig». I hvor stor grad økte produksjonen, og i hvor stor grad ble overskuddet preget av det faktum at du leverte til okkupanten, sier han.

- Morfar var intenst anti-NS

Ap-leder Jonas Gahr Støre avviser at han burde skrevet om sin morfars krigshistorie. Han forteller om en morfar som sto opp mot tyskerne.

OMSTRIDT HISTORIE: Ap-leder Jonas Gahr Støre hadde sin egen bok og Jøtuls historiebok sentralt plassert på pulten da han møtte VG for å la seg intervju om sin morfar Johannes Gahr.
Jan Petter Lynau

– Det var ikke noe bevisst valg ikke å skrive om hva som skjedde under krigen. Min bok er ikke en bok om Jøtul, men om min politiske utvikling. I den historien spiller min morfar en rolle i midt liv, som begynte i 1960. Det jeg skriver om min morfar, er hans reise da han vokste opp, og slik jeg ble kjent med ham. Det hørte med, men jeg skriver altså ikke om Jøtul. Jeg har lest boken til Skjold om Jøtul, og jeg fant ikke at det var omtale av morfar der under krigen, som gjorde at jeg skrev om det, sier Ap-leder Jonas Gahr Støre.

– Flere sentrale historikere mener du burde ha gjort det?

– Jeg lytter til den kritikken, som er en litterær kritikk av de valgene jeg har gjort i boken. Kapittelet om morfar ble langt og det var mer press fra forlaget om å kutte enn å utvide.

Økt etterspørsel

Han omtaler sin morfar slik:

– Jeg er enig i at det er et interessant spørsmål hvordan næringslivet håndterte den tyske okkupasjonen. Jeg opplevde at morfar var intenst anti-NS og at de var veldig kritisk til de som var NS-medlemmer. Han var i et nettverk av ledere som var i dialog med London om hvordan man opptrer under krig:

– Budskapet til norske næringslivsledere fra myndighetene var å holde hjulene i gang og arbeidet i gang, sier Støre.

– I historieboken om Jøtul, som du refererer til i din bok, kommer det frem at de satte inn ekstra skift et par måneder etter invasjonen?

– Det skyldes i hovedsak den økte etterspørselen etter vedovner fra norske forbrukere. Etter hva jeg forstår solgte Jøtul rundt 120000 ovner under krigen til norske husholdninger og rundt 20000 til den tyske makten. Husk på at det var 300000 tyskere i Norge som etterspurte produkter fra norsk økonomi.

– Vanskelig balanse

Han sier hans opplevelse av morfaren var at han jobbet tett med norske myndigheter og foretok en vanskelig balansegang.

– Husk at dette var dramatiske tider, med stor etterspørsel etter vedovner. Johannes Gahr var aldri i tyskernes tjeneste og sto imot da den tyske okkupasjonsmakten presset på for å ta over fabrikken. Min familie opplevde flere ganger at det kom sivile og uniformerte representanter for okkupasjonsmakten til bedriften for å snakke om overtagelse. Det var noe han kjempet imot, slik han fortalte det.

– Historiker Ketil Gjolme Andersen sier din morfar ikke gjorde noe som andre ikke gjorde og at han ikke gjorde noe straffbart, men sier likevel at din morfar var en krigsprofitor?

– Jeg vil ikke delta i en debatt om slike begreper. Jeg kan ikke se at det kleber klanderverdig oppførsel fra Johannes Gahr under krigen. Han fikk St. Olavsmedaljen i 1953. Jøtul ble ved sin lest, la ikke om produksjonen til krigsmateriell og sto imot tysk overtagelse av bedriften. Det aner meg at det må ha kostet mye. Det var heller ikke noe begrep som jeg kjenner igjen, slik jeg lærte å kjenne min morfar, selv om det dreier seg om tyve år før jeg ble født.

– Hvis vi ser bort fra karakteristikker: Han tjente penger på den tyske okkupasjonsmakten, det var ikke ulovlig, men bør vel ikke unnskås?

– Han videreførte produksjonen av livsnødvendige produkter for norske husholdninger. At noen tjente penger på den under krigen er ingen nyhet og det skjedde som sagt tyve år før jeg ble født.

Han sier det blir feil å si at formuen hans i dag, er fundamentert på salg til tyskerne under krigen.

– Jeg har månedlig i ti år blitt konfrontert av dere og andre journalister med at jeg er formuende. Jeg får det spørsmålet bare fra journalister, ikke fra Ap, hvor et enstemmig landsmøte valgte meg til leder. Vår formue er et resultat av iherdig innsats og industriell vekst i over ett århundre, spesielt i etterkrigsårene hvor Norge opplevde en enorm vekst, sier han og legger til:

– Jeg er åpen om min bakgrunn – jeg har skrevet bok om den. Og dere, det norske folk og Arbeiderpartiet er kjent med min bakgrunn: På grunn av den – eller på tross av den – sitter jeg her og er den jeg er, sier Aps leder.

– Jeg beskriver bestefaren min som jeg så og bodde mye hos som barn, ikke lederen i De mekaniske verksteders landsforening. Det er riktig at han var en av den tids fremste næringslivsledere, men han var ikke blant de aller største.

– Og det med forsiktighet, er noe jeg selv opplevde. Han kom fra en veldig nøktern bakgrunn, men det er riktig at han tjente veldig mange penger. Det jeg formidler er den lille guttens observasjoner, sier han.

– Gå i gang

Støre sier han er åpen for å bidra til en debatt om norsk næringslivs virksomhet under krigen.

– Jeg vil ikke delta i noen debatt mellom fagfolk, basert på min morfar, men jeg har oppdaget når jeg har gått gjennom de papirene og det materialet jeg sitter på etter å ha skrevet boken, at det er en del som kan være interessant for historikerne. Jeg gir det gladelig til dem.

– Og det er slik at historie er det faget jeg liker best, sier han:

– Så jeg har respekt for at historikerne går inn i dette. Jeg noterer meg med interesse at de selv sier at de ikke har tatt tak i næringslivets rolle under krigen. Da sier jeg: Gå i gang. Men de kan ikke forvente at jeg i en bok om det 21 århundre skal vie enda mer plass en jeg gjør om mitt opphav.

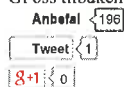
Fakta: Johannes Gahr Støre

- Johannes Gahr var øverste sjef og eier av industriselskapet Kværner Ovnstøperi/Jøtul fra 1928 til 1953.
- Kværner Ovnstøperi overlevde så vidt den økonomiske krisen på slutten av 1920-tallet. Johannes Gahr var sentral i oppbyggingen av selskapet utover på 30-tallet.
- Dag Ove Skjold skriver i sin bok om Jøtul at Gahr i 1936 hadde fått kjøpt opp aksjer som gjorde at han satt med 50,2 prosent av aksjene.
- «I 1936 hadde altså Gahr fått en avgjørende kontroll over selskapet, og etter den tid var det han som styrte skuta».
- Skjold skriver at Gahr var en svært dyktig forretningsmann og nettverksbygger.
- Han var nestformann i Ovnstøperienes forening i en årrekke på 30-tallet.
- I 1936 var han så attraktiv at han gikk til topps i Mekaniske verksteders landsforening (MVL), den mektige arbeidsgiverforeningen i NAF (nå NHO).
- Gahr satt som formann i MVL-styret gjennom hele krigen og satt også i styret i NAF i et år før krigen.

Fakta: Støres formue

- Ap-leder Jonas Gahr Støres likningsformue er i dag på 52 millioner kroner, som gjør ham til Norges nest rikeste rikspolitiker, etter Nikolai Astrup (H).
- Grunnlaget for formuen kom fra Jøtul, som familien solgte til Norcem i 1977, seks år før Johannes Gahr døde i 1983, 88 år gammel.
- Deler av familieformuen lå i næringsbygget Grenseveien 97 ANS i Oslo, som ble holdt utenfor salget i 1977.
- Nettavisen skrev at bygget høsten 2011 ble solgt for 170 millioner kroner.
- Jonas Gahr Støre mottok 34,5 millioner kroner etter salg av eiendommen:
- Grenseveien 97 ANS var eid av tre familiegrenere: Støre-familien som gjennom selskapet Trestø A / S var dominerende eier med 61 prosent av aksjene.
- Salget ga Støre-familien 104,1 millioner kroner. De pengene ble fordelt mellom Jonas Gahr Støre og hans to søsken, som satt på 33,33 prosent hver.

Gi oss tilbakemelding på denne artikkelen

Forrige sak: [Omstridt gladlaks](#)

Neste sak: [24 timer](#)

Andre som leste denne saken leste også:

[På TV i dag](#)

[Få med deg den norske dokumentarserien «Hva har du i bagasjen?». I dagens episode blir vi med Sandra Borch på leting etter sin far. Sendingen starter klokken 20.15 på NRK1.](#)

